HIDRONIME ROMÂNEȘTI DE ORIGINE SLAVĂ

DE

DRAGOȘ MOLDOVANU

Intenționînd să realizăm o stratigrafie genetică a toponimiei românești [1], am fost obligați să procedăm la verificarea amănunțită a etimologiilor deja propuse, dintr-o triplă perspectivă: lingvistică, geografică și istorică, din care decurg cele trei condiții ale etimologiei științifice: a posibilității, a verosimilității și a probabilității [2]. Cu acest prilej, am constatat că puține sînt interpretările capabile să întrunească cerințele unei etimologii satisfăcătoare; în special hidronimia majoră suprasolicită spiritul analitic, obligat să rezolve, cu arsenalul redus al mijloacelor de informație de care dispune, un număr apreciabil de dificultăți. Vom încerca să ilustrăm cele spuse discutînd cîteva etimologii care ni se par a fi de un interes deosebit.

BÎRLADUL

Prima încercare etimologică îi aparține lui Ioan Bogdan, preocupat să demonstreze falsitatea „diplomei bîrlădene" de la 1134, „descoperită" de către B. P. Hasdeu [3]. După părerea sa, avem a face cu o bază slavă comună **berlo-* „nuia", „băț", refăcută pe baza atestărilor din polonă și cehă, cu suf. *-adĭ*, utilizat în sîrbă și neoslovenă la formarea derivatelor colective (*suhad* „lemne uscate" < *suho*, *prlad* „lemne putrede" < *prnjad* < *prnje*; *močerad*, *čomorad* „loc mocirlos" < *močer*); sensul ar fi fost acela de „loc plin de nuiele și crengi, în genere de lemne tăiate sau uscături căzute de sine" [4]. Totodată, Bogdan a încercat să stabilească vechimea numelui, apelînd la știrile oferite de cronicile rusești. La orașul sau la ținutul Bîrladului s-ar fi referit, în 1174, principele Andrei de Suzdal', cînd se adresase fraților Rostislavici cu cuvintele: „De nu voiți să faceți pe voia mea, tu, Riurice, du-te în Smolensk la fratele tău, iar tu, Davide, du-te în *Berlad'*, căci în țara rusească nu-ți îngădui

[1] Vezi Dragoș Moldovanu, *Stratificarea genetică a toponimiei românești și problema continuității românilor* (I), în ALIL, XXIX, A, 1983—1984, p. 373—445; cea de a doua parte a studiului va apărea în tomul al XXXII-lea al aceleiași reviste.

[2] Vezi Dragoș Moldovanu, *Etimologia hidronimului Moldova*, în ALIL, XXVIII, A, 1981—1982, p. 5.

[3] Vezi Ioan Bogdan, *Diploma bîrlădeană din 1134 și principatul Bîrladului. O încercare de critică diplomatică slavo-română* (1889), în vol. Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, București, 1968, p. 112—145.

[4] *Ibidem*, p. 140—141.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

să stai" [5]. Din acest ținut vor fi fost recrutați, în anul 1160, cei 6 000 de *berladnici*, pe care Ivanko Rostislavici, zis *berladnicul*, i-a folosit pentru a dobîndi tronul lui Iaroslav Osmomysl'; numele lor ar fi un derivat adjectival de la *Berlad'*, analog cu тръжьникъ < тръгъ sau нанмьникъ < нанмъ[6]. Acești berladnici, care sînt semnalați atacînd, împreună cu cumanii, garnizoana lui Osmomysl' de la Ušica (pe Nipru) sau cucerind Olesia de la gurile Niprului, vor fi fost, după Bogdan, o populație seminomadă heterogenă, compusă din elemente românești, cumane și slave „ce trăiau în bună înțelegere" [7]. Cuvîntul a circulat în vechea rusă doar cu referire la aceștia; sensul de „vagabond, aventurier", pe care i l-au conferit unii filologi, nu a avut o existență reală, ci a fost refăcut ulterior de către comentatori [8].

Etimologia lui Ioan Bogdan a fost preluată tacit [9] de către Gustav Weigand, care credea că virtualul derivat **berlad* ar fi însemnat „stăvilar" [10]; el mai menționa o localitate *Berljadka* în fostul district Mohilev. Acceptată de către A. D. Xenopol [11], A. Scriban [12], Constantin C. Giurescu [13], ea a fost considerată nesatisfăcătoare de către Alexandru Philippide (care sesiza, pe de o parte, ciudățenia combinației dintre un sufix sîrbesc și o bază slavă vestică, iar pe de alta faptul că sufixul în cauză nu formează, în sîrbă, nume de localități) [14] și de către G. Mihăilă, care, sprijinindu-se pe cercetarea lui Max Vasmer [15], a arătat că pol. *berło*, ceh. *berla* sînt împrumuturi din v. germ. de sus *ferala* (< lat. *ferula*), cu circulație limitată la aceste limbi [16]. Chiar dacă „nu putem fi siguri că acest cuvînt de origine germanică n-a pătruns și în părțile de sud și de est ale teritoriului slav primitiv" [17], obiecția afectează serios indicele de posibilitate lingvistică al etimologiei lui Ioan Bogdan.

La fel de nerealistă, sub aspect lingvistic, este etimologia lui Philippide, care recurgea la pluralul (cu valoare de singular) al unui cuvînt *arab* (anume *bilád* „oraș; țară") pentru a argumenta sensul unui presupus cuvînt *cuman*, acela de „tîrgul (sau țara) prin excelență" [18], lăsînd neclarificată trecerea lui *-l-* intervocalic la *-rl-*[19]. Este, apoi, cu totul neverosimil ca numele localității să-l

[5] *Ibidem*, p. 138.
[6] *Ibidem*, p. 139.
[7] *Ibidem*, p. 140.
[8] *Ibidem*, p. 139.
[9] Vezi reproșul lui V. Bogrea, în DR, II, 1922, p. 799.
[10] Gustav Weigand, *Ursprung der südkarpatischen Flussnamen in Rumänien*, în „Jahresbericht", XXVI—XXIX, 1921, p. 83; ironizat de Alexandru Philippide, *Originea românilor*, II, Iași, 1927, p. 367 („poate pentru trebuința vreunor mori? ").
[11] A. D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia traiană*[3], II, București, f.a., p. 204.
[12] August Scriban, *Etimologii*, în „Arhiva" (Iași), XXVIII, 1921, nr. 1, p. 69.
[13] Constantin C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 191.
[14] Alexandru Philippide, *op. cit.*, II, p. 365.
[15] M. Vasmer, *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, I, Moscova, 1964, p. 157.
[16] G. Mihăilă, *Note* la Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 666, nota 11.
[17] G. Ivănescu, *Originea numelui orașului Bîrlad*, în vol. *Bîrladul odinioară și astăzi*, III, 1984, p. 37. Într-adevăr, *berło* „sceptru" există și în ucraineană, dar ca împrumut tîrziu din polonă.
[18] Alexandru Philippide, *op. cit.*, II, p. 366—368. Ipoteza lui Philippide a fost acceptată de către P. P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, București, 1947, p. 62 și de Petre Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et XIIe siècles*, București, 1978, p. 28—29.
[19] Vezi obiecția lui G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 38. Constantin C. Giurescu respingea și el etimologia pentru că, între *bilad* și *Bîrlad* „este, totuși, sub raportul fonetic, o deosebire apre-

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

fi precedat în timp pe acela al rîului [20]. Remarcînd „inconsistența ipotezei [...] asupra unui stat cuman cu capitala la Bîrlad", G. Ivănescu îl învinuiește pe Philippide, care era bîrlădean, de „patriotism local" [21] — acuzație care nu ni se pare indispensabilă pentru disculparea magistrului.

Menționăm, doar cu titlul de „curiozități", etimologiile propuse de către I. Bilețchi-Albescu (din celticul **Burlatum*, cf. *Burlats* în Franța, < *bur / borr* „mîndru" și *latum/late* „mlaștină") [22], J. Bromberg (de la numele tribului celtic al britolagilor : **Britolata* > **Brîtûlatŭ* > **Bîrîdladŭ* > **Bîrladŭ* > *Bîrlad*) [23], Constantin C. Diculescu (de la un n. pers. v. germ. **Berlad*) [24] și Alexandru V. Boldur (din goticul **báurlad* „teritoriu nou căpătat" < *baúr* „nou născut" + **lad* = Land „țară", cu eliminarea „prin reducție" a vocalei *a* din temă și schimbarea de către tătari a lui **Burlad* în *Bîrlad*, „dovedită" cu numele hanului *Batu*, notat *Batii* în cronicile rusești [!]) [25], care, cu toată aparența erudiției, au un aspect științific la fel de fragil ca și cel al legendei

ciabilă" (*loc. cit.*). Între exemplele de „despicare" a consoanelor, citate de Sextil Pușcariu (*Limba română*. II. *Rostirea*, București, 1959, p. 120—126), nu figurează nici unul pentru *-l-* > *-rl* ; grupul *-rl-* poate fi, însă, rezultatul „despicării" lui *-r-*.

[20] Vezi Dragoș Moldovanu, *Ipoteza originii săsești a numelui* **Moldova**, în vol. *Studii de onomastică*, III, Cluj-Napoca, 1982, p. 147.

[21] G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 38.

[22] Ioan Bilețchi-Albescu, *Celții în toponomastica României*, în „Orpheus", IV, 1928, p. 215.

[23] J. Bromberg, *Toponymical and historical miscellanies on medieval Dobrudja, Bessarabia and Moldo-Wallachia*, în „Byzantion", XII, 1937, p. 470.

[24] Constantin C. Diculescu, *Die Gepiden. Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, I, Leipzig, 1922, p. 188—189.

[25] Alexandru V. Boldur, *Țara Bîrlad. Numele și unele momente din istoria ei*, în vol. *Bîrladul odinioară și astăzi*, III, p. 26—27. Această „demonstrație" este bulgărele care, rostogolit de o imaginație excentrică și, vorba lui Cantemir, „lați cîmpii istoriei cutreierînd", ajunge să aibă dimensiuni de basm : „Înseamnă că Bîrladul pe timpul geților (în secolele II și III e.n.) exista și este cel mai vechi oraș moldovenesc, în afară de Șepeniț, a cărui origine urcă pînă în preistorie, fiind o stațiune arheologică neolitică a culturii Cucuteni — Arîujd — Tripolie" (*ibidem*). Ne întrebăm, doar, de ce numai Șepenițul să ocupe poziția privilegiată de oraș preistoric, de vreme ce și alte orașe din vremea noastră, avînd documentată existența în neolitic, pot aspira în egală măsură la acest rang. Se afirmă, în continuare, că Bîrladul a făcut parte din principatul de Halici — ceea ce puțini oameni de știință au mai spus-o după ce unica „dovadă", documentul de la 1134, „această stafie rusească", cum o numea N. Iorga (*Studii și documente cu privire la istoria românilor*, V. București, 1903, p. 596), a fost declarată falsă (între aceștia, E. Frances, *Slavii pe pămîntul patriei noastre în veacul al XII-lea*, în „Studii. Revistă de istorie", VIII, 1955, nr. 3, p. 66—67 și *passim*, care, combătîndu-l pe „aproape toți istoricii români burghezi" pentru că „resping ideea dominației Haliciului la Dunăre", își argumenta teza invocînd „notele cronologice" ale lui K. Marx ; apoi C. Cihodaru, în subcapitolul intitulat „Dominația cnezatului de Halici asupra Moldovei", din *Istoria României*, II, București, 1962, p. 100—103). În cadrul principatului halician, mai aflăm, Bîrladul a fost, dacă nu capitala însăși, măcar „al doilea oraș [...] ca însemnătate politică și comercială" (p. 29). El „avea în jurul său o regiune întreagă", care „trebuia să fi avut pînă la vreo 40—50 de mii de locuitori", ceea ce, convenim și noi, „nu este puțin" (p. 29). În continuare, autorul conturează perioada de glorie a Bîrladului, uzînd de un alt document fals, de la 1374, emis la Bîrlad de „domnul" Iurg Coriatovici (pentru care, vezi P. P. Panaitescu, *Diploma bîrlădeană din 1134 și hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374. Falsurile patriotice ale lui B. P. Hasdeu*, în „Revista istorică română", II, 1932, p. 46—57) : „După Siret, capitala Moldovei n-a trecut direct la Suceava, ci întîi la Bîrlad și s-a menținut acolo timp de cinci ani, cît a domnit Iurg Coriat" (p. 31). Nu este de mirare că bîrlădenii au republicat acest măgulitor „studiu", prelucrîndu-l din „Revista arhivelor", LI, 1974, nr. 3, unde el izbutește să vadă lumina tiparului. Cît privește etimologia propriu-zisă, de la un vechi germanic **Burlad*, credem că ea i-a fost

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

despre ciobanul care, trecînd odată niște oi cu lada, de la un mal la celălalt al apei, obișnuia să strige (în răstimpuri) : „bîrr, ladă, bîrr ! “ [26].

Atestarea în Transilvania a unei localități *Berlád* a fost folosită de R. Roesler pentru a susține ideea originii maramureșene a moldovenilor, alături de alte nume topice care ar releva un transplant toponimic [27]. Philippide încerca să clarifice raportul dintre ele conferindu-le același etimon : și satul ardelean „altădată a fost sigur un oraș“, întemeiat, firește, de cumani [28]. G. Kisch observa însă că *Berlád* nu este altceva decît numele unguresc al satului *Bîrla* (pe care îl explica din sl. *berla* „nuia“), cu suf. *-d* ; același etimon l-ar avea hidronimul *Bîrlad* [29]. De fapt, *Berlád* este o formă artificială maghiară (creată prin analogie cu toponimele autentice în *-d*, în secolul al XVIII-lea), a numelui satului românesc *Bîrla*, menționat ca atare din veacul al XIV-lea (a. 1319 : *Barla* [30]). Prin urmare, nu poate fi vorba de un transplant, cum credea Roesler, și nici de un toponim cuman analog, cum presupunea Philippide. Totuși, oiconimul oficial unguresc a orientat soluțiile etimologice spre ipoteza unei formații maghiare cu suf. local *-d*, atașat fie unei baze slave (G. Kisch), fie unui nume cuman (Veress Endre) [31]. După Gh. Ghibănescu, la tema sl. *berlo* s-ar fi adăugat suf. *-ad* care „trădează o rostire mongolă“ [32] — dar este o simplă impresie, nesusținută de un material concret. C. Cihodaru este de părere că numele orașului ar fi putut fi creat, pe la sfîrșitul secolului al XIII-lea, de o colonie ungurească, plecînd de la o bază **Bîrla-*, fie slavă (ca în *bîrl-og*), fie turanică (aceeași din *Bîrl-ui*) ; el s-ar fi extins mai apoi asupra rîului din apropiere [33]. Într-un alt studiu, C. Cihodaru reduce posibilitățile de analiză a temei la una singură, sl. *berlo*, cu același sufix [34]. Ipoteza este refutată de către G. Ivănescu, „deoarece influența maghiară în toponimie nu se întîlnește [decît] la vest de Siret ; faptul e ușor de înțeles din moment ce ungurii n-au stăpînit niciodată teritorii la est de acest rîu“ [35]. Într-adevăr, indicele de probabilitate istorică al etimologiei este

---

sugerată lui Boldur de forma în care apare toponimul în scrierile germane vechi (de pildă *Burlat*, la 1415, cf. Constantin I. Karadja, *Delegații din țara noastră la Conciliul din Constanța în Baden, în anul 1415*, în AAR, Ist., s. III, t. VII, 1926—1927, p. 70 ; forma reapare în multe hărți vechi ale Moldovei și care nu reprezintă altceva decît modul obișnuit de redare a vocalei rom. *-î-* (cf. *Burza, Burzenland* pentru „Bîrsa“, „țara Bîrsei“).

[26] Ștefan N. Popa și Pavel Florea, *Legende populare din Moldova*, Iași, 1968, p. 22.

[27] Robert Roesler, *Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Leipzig, 1871, p. 344. Localitatea, pe care Roesler o notează *Berlát*, nu se află însă în Maramureș, ci în com. Mărișelu, jud. Bistrița-Năsăud.

[28] Alexandru Philippide, *op. cit.*, II, p. 367.

[29] G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, Leipzig, 1929, p. 96. Identificarea satului *Berlád* o face și N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, București, 1933, p. 533, nota 2.

[30] Vezi Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I, București, 1967, p. 82.

[31] Ap. Iosif Petru M. Pal, *Originea catolicilor din Moldova și franciscanii, păstorii lor de veacuri*, Săbăoani, 1942, p. 86.

[32] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoare*, XV, Iași, 1926, p. II, III, IV.

[33] C. Cihodaru, *Considerații în legătură cu populația Moldovei din perioada premergătoare invaziei tătarilor (1241)*, în „Studii și cercetări științifice“ (Istorie), Iași, XIV, 1963, p. 236—237 și nota 102.

[34] Idem, *Observații cu privire la procesul de formare și de consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI—XIV*, în AIIAI, XVI, 1979, p. 181. Cele „vreo trei localități cu numele de *Bîrlad*“, despre care se vorbește aici, sînt de fapt una singură, *Bîrla*.

[35] G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 38.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

foarte redus, ca și cel de verosimilitate sociogeografică, pentru că este greu de admis, datorită dimensiunii rîului (247 km), ca acesta să-și fi luat numele de la localitatea riverană. Comparația cu Bîrluiul este nesemnificativă, pentru că tema acestuia nu este *Bîrl-*, ci *Bîr-* : sufixul cuman care se atașa numelor de ape era nu *-ui*, ci *-lui*, reprezentînd formantul adjectival vechi turcic *-lïγ*, *-lig*, *-luγ*, după cum a demonstrat László Rásonyi [36]. Apoi, dacă o formație slavă de la *berlo* „nuia" cu suf. colectiv *-ad* este plauzibilă sub aspect toponimic, una maghiară cu suf. *-d* este de neconceput : nici o localitate nu putea fi numită de slavi „nuia" pur și simplu, iar semnificația mixturii, „la nuia", este de-a dreptul absurdă. În sfîrșit, tipul denominativ în *-d* a funcționat în maghiară doar pînă în secolul al XII-lea, așadar înainte de epoca în care se plasează vechile colonizări ceangăiești din Moldova [37].

Observînd că multe nume de ape se întîlnesc și ca nume de persoane, N. A. Constantinescu a crezut că, în toate cazurile, este vorba de hidronime personale. După el, nu numai *Bîrladul*, dar și *Răutul*, *Tecuciul*, *Tutova*, *Tazlăul*, *Trotușul*, *Vedea* etc. ar avea o bază antroponimică [38]. Într-adevăr, un *Bărlad* apare ca nume de țigan la 1446 [39] ; la 1520 sînt menționați Gavril și Cupca *Bîrlad*, fiii lui Petrea *Bîrlădescul* din satul *Bîrlădești* [40] ; o hotarnică din 1594 include între repere *Podul lui Bărlad*, pe Cotelnic [41] ; la 1522 un proprietar din satul Cioricești (lîngă Bîrzești, în șesul Bîrladului) este Toader *Bărlad* [42] ; la 1548 copiii lui Dan *Bărlad* sînt proprietari în satul Cercașea, pe Elan [43] ; la 1639 și la 1641 nepoții lui *Bărlad* stăpînesc în satul Petrilești de pe Lohan [44]. Dar procesul formativ antroponim⇆toponim nu este unidirecțional, ci reversibil, astfel încît, după cum există *antroponime în funcție toponimică absolută* (deci, fără morfeme care să marcheze trecerea de la o categorie onomastică la alta), există și *toponime în funcție antroponimică absolută*. Dacă în cazul hidronimelor minore sensul evoluției nu poate fi elucidat fără ajutorul unor documente care să-l precizeze, în cazul celor majore este sigur că antroponimele reprezintă creații secundare. *Răutul*, de pildă, este inclus de către Max

---

[36] László Rásonyi, *Contributions à l'histoire des premiers cristallisations d'états des Roumains. L'origine des Basarabas*, în AECO, I, 1935, p. 225, nota 9.

[37] Alți istorici, precum Bako Géza, cred că primele colonizări s-ar fi făcut ceva mai înainte de marea invazie tătară (*Contribuții la problema originii ceangăilor*, în „Studii și articole de istorie", IV, 1962, p. 44), fiind precedate de colonii pe valea Oltului (Hălmeag) și în zona Rîului Negru, care aveau misiunea de a păzi granița ; Siretul ar fi constituit „o graniță înaintată în vremea episcopiei cumane de la Milcovia" (*ibidem*, p. 42). Oricum, nici pe Olt, nici în bazinul Rîului Negru nu se cunosc toponime vechi ungurești în *-d* (vezi Radu Sp. Popescu, *Mărturii toponimice privind istoria Transilvaniei medievale*, în LR, XXII, 1973, nr. 4, p. 309–314).

[38] N. A. Constantinescu, *Rapports entre toponymes et anthroponymes dans l'onomastique roumaine*, în vol. *Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VIe Congrès international des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 août 1958*, București, 1958, p 122 ; idem, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 204, unde exprimarea este mai prudentă („pare să fie la origine nume de persoană").

[39] DRH, A, I, p. 368.

[40] DIR, A, XVI–I, p. 188. Satul era pe Prut, în fostul ținut al Lăpușnei (cf. și *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, II, București, 1959, p. 331, a. 1642, III, București, 1968, p. 389, a. 1669).

[41] Lîngă Hîrtopul Mare, în fostul ținut Orhei : DIR, A, XVI–IV, p. 115.

[42] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, I, Iași, 1906, p. 113.

[43] Th. Codrescu, *Uricariul*, XVIII, Iași, 1892, p. 130.

[44] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, Iași, 1907, p. 181, 193, XXI, Iași, 1929, p. 46.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

Vasmer în categoria celor mai vechi nume ruseşti, în *-nt-*, care au evoluat apoi în *-ęo-* : *Revęti* „(rîu) vijelios“ [45]. În *Tecuci*, Ioan Bogdan a recunoscut de multă vreme adjectivul *tekuči* „curgătoare“ [46] ; chiar dacă apele desemnate prin el sînt de dimensiuni mici, semnificaţia hidronimică a bazei exclude ipoteza unei creaţii antroponimice, care nu se poate justifica în sine. Pe de altă parte, excepţînd poate numele de ţigan *Bărlad* de la 1446, care nu poate fi considerat cu certitudine ca posttoponimic [47], numele de răzeşi sau de boiernaşi *Bărlad* sînt răspîndite, în majoritatea lor, în zone geografice relativ apropiate rîului, ceea ce ne întăreşte convingerea că au ca punct de plecare fie hidronimul, fie oiconimul *Bîrlad*.

Respingînd ca neconvingătoare etimologia lui Ioan Bogdan, N. Drăganu era şi el de părere că *Bîrladul* este un toponim personal, pe care îl racorda la seria sîrbească a derivatelor de la Bernardus (*Brlan*, *Brlek*, *Brlić* etc.), refăcînd un slav **Brlat* [48]. Ca şi N. A. Constantinescu, el neglija caracterul major al hidronimului, dat de suprafaţa bazinului şi de dimensiunea cursului de apă. Or, *probabilitatea unei formaţii personale este invers proporţională cu valoarea* [49] *unui hidronim : cu cît valoarea sa este mai mare, cu atît se reduc şansele originii antroponimice*.

Primul care apropie ipoteza de verosimil este Max Vasmer, care compară *Bîrladul* cu scr. *bȓlaga* „mocirlă, mlaştină“ [50], fără a încerca să-l explice în întregime. O intuiţie oarecum apropiată avusese şi A. Scriban, refăcînd un v. sl. **bîrlatŭ*, dar semnificaţia pe care i-o conferea, „cu multe cotloane (vizuini, bîrloage), după aspectul rîului Bîrlad“, nu este inspirată de realitate, ci produsul pur al imaginaţiei ; el trimitea şi la scr. *bȓlaga* „baltoagă în care se tăvălesc porcii“, dar asociaţia nu se reflecta şi în stabilirea sensului [51]. Combinînd tema cu suf. colectiv scr. *-adĭ*, G. Mihăilă a propus un etimon slav sudic **bȓlad* „loc mlăştinos“ [52]. Şi G. Ivănescu presupunea că este un nume „slav vechi de tip bulgar“, cum nu s-ar putea altfel, dat fiind că „numele unui rîu aşa de mare [...] nu putea fi dat tîrziu, adică de populaţia de tip ucrainean, care s-a stabilit în Moldova, probabil în jurul anului 1000“ [53]. Tema există, într-adevăr, cu această semnificaţie, nu numai în scr. *bȓljaga*, *bȓljug*, *bȓlog*, *bȓljog* „mlaştină“ [54], ci şi în bg. (dial. *bărlok* „mocirlă, mlaştină“) [55]. Dar ea

---

[45] M. Vasmer, *The Ancient Population Situation of Russia in the Light of Linguistic Research*, New York, 1974, p. 8.

[46] Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 141.

[47] El şi-ar putea avea originea într-una din limbile vechi turcice, ca şi alte nume de ţigani din vechile documente moldoveneşti.

[48] N. Drăganu, *loc. cit.*

[49] Pentru acest concept, vezi Dragoş Moldovanu, *Stratificarea genetică...*, I, p. 419.

[50] Max Vasmer, *Etimologičeskij slovar'*, *loc. cit.*

[51] August Scriban, *Etimologii*, în „Arhiva“ (Iaşi), XXXIX, 1932, p. 93.

[52] G. Mihăilă, *loc. cit.*

[53] G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980, p. 272 şi 745. Poziţia lingvistului ieşean rămîne nedecisă, pentru că în *art. cit.*, p. 38, el nu considera exclusă proveniența „dintr-un cuvînt peceneg sau cuman neinvocat pînă acum“. Şi N. Iorga era de părere că „în rădăcinile turanice trebuie să i se caute sensul“ (*Brodnicii şi românii. O problemă din vechea istorie a românilor, cu un adaus despre Vrancea*, în AAR, Ist., s. III, t. VIII, 1927—1928, p. 150).

[54] Joseph Schütz, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin, 1957, p. 64 ; Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb, 1971, p. 213.

[55] Joseph Schütz, *loc. cit.*

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

există și în limbile slave din grupurile estic și nordic (v. ucr. *barloh*, ucr. *barlih*, *berlíh*, *barlóha*, *berlóha* „mlaștină, baltă", pol. dial. *barłóg* „idem", sor. de jos *barłog* „baltă") [56], descinzînd, deci, din slava comună. Vechimea sa este confirmată de paralelismul cu limbile baltice : lit. *buřlas* „baltă", „mlaștină", *burlungis* „loc băltos (mlăștinos)" [57]. În privința sufixului, cercetările mai noi au dovedit utilizarea lui și în zona răsăriteană a slavilor, în special în graiurile periferice (dialectele nordice rusești și Zakarpatia) [58].

Urmărind reflectarea în toponimie a bazei sl. com. **bŕl-*, aceeași din *Berlin*, Jürgen Udolph consideră că numele *Bîrladului*, ca și al rîului *Berlad'* din Podolia, s-ar putea explica de la ea cu vechiul suf. slavic **-adŭ* sau **-adĭ*, dar își exprimă totodată rezerva cu privire la această etimologie, întrucît este la fel de posibil ca hidronimul să includă suf. toponimic maghiar *-d* [59]. Am văzut, însă, că posibilitatea unei creații ungurești este exclusă, dată fiind opoziția conjugată a factorilor geografic, lingvistic și istoric. Eliminînd rezerva, nu există nici un impediment pentru etimologia slavă a *Bîrladului*, care poate fi, credem, atît un sl. sudic comun cît și un sl. estic comun **bĭrljadĭ* „loc mlăștinos", cu suf. *-jadĭ*, iar nu *-ad* (caracteristic sîrbocroatei[60]). Se pune întrebarea dacă forma toponimului ne poate da sau nu vreo indicație utilă pentru stabilirea provenienței (sudică sau estică) și a cronologiei sale.

Excluzînd ipoteza unei creații sîrbocroate, trebuie să admitem că forma inițială a toponimului a suportat, pe lîngă deplasarea accentului, o depalatalizare, care era posibilă atît în graiurile de tip bulgăresc (cum o dovedesc unele toponime formate cu suf. posesiv *-ja* : *Bogomila*<**Bogomilja*, *Bratila*<**Bratilja*, *Dobrila*<**Dobrilja*, *Kozla*<**Kozlja*, *Orla*<**Orlja*, *Radila*<**Radilja*, *Trebla*<**Trjeblja* ș.a.) [61], cît și în limba română, cum a arătat E. Petrovici (*blid*<ucr. *bljudŭ*, *clucer* <ucr. *kl'učar'i*) [62], nu însă și în ucraineană, unde depalatalizarea lui *l'* este posibilă doar înainte de *e* și *i* (de ex. sl. estic com. **kl'enu*>ucr. *klen*) [63]. Întrucît evoluția se putea realiza și pe teren românesc, depalatalizarea lui *-l'-* nu poate constitui un indiciu al provenienței slave sudice a toponimului.

Un alt indiciu ar putea fi natura bazei lexicale : spre deosebire de sîrbocroată, unde sufixul se atașează și unor teme nominale, în limbile slave de est acestea erau, de obicei, adjectivale : *mokr'adĭ* „loc noroios"<*mokrŭ* „umed", *čŕn'adi* „negreață"<*čŕnu* „negru", *gnil'adĭ* „loc cu copaci putrezi"<*gnilŭ*

---

[56] Marian Jurkowski, *Ukraińska terminologija hydrograficzna*, Wrocław—Varșovia—Cracovia—Gdańsk, 1971, p. 68—69 ; *Słownik prasłowiański*, I, Wrocław—Varșovia—Cracovia—Gdańsk, 1974, p. 430—431. Formele cu *-a-* din ucraineană sînt de origine polonă ; cele cu *-e-* sînt însă vechi.

[57] M. Vasmer, *Etimologičeskij slovar'*, I, p. 158 ; Marian Jurkowski, *loc. cit.* ; *Słownik prasłowiański*, I, p. 431.

[58] W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, I, Göttingen, 1906, p. 485 ; Franciszek Sławski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, în *Słownik prasłowiański*, I, p. 64.

[59] Jürgen Udolph, *Studien zur slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven*, Heidelberg, 1979, p. 88—89.

[60] Petar Skok, *op. cit.*, I, p. 8.

[61] Jordan Zaimov, *Bălgarski geografski imena s -j̆i*, Sofia, 1973, p. 77, 78, 99, 114, 137, 147, 167.

[62] E. Petrovici, *Adjective posesive slave în -j̆- ca toponimice pe teritoriul R.P.R.*, în SCL, IV, 1953, p. 73 și nota 6.

[63] Friedrich Scholz, *Slavische Etymologie. Eine Anleitung zur Benutzung etymologischer Wörterbücher*, Wiesbaden, 1966, p. 31.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

„putred" etc.[64]. Or, pentru slava comună s-a putut reface doar un substantiv **bĭ́lo* [65] (între altele, pe baza scr. *bĭ́lja* „mocirlă, mlaștină"), ceea ce pare să justifice ipoteza originii slave sudice.

Sub aspectul motivării geografice, observăm că derivatul slav, avînd semnificația „loc mlăștinos", care se potrivește atît de bine *zonei* denumite, poate fi cu greu acceptat ca nume de *rîu*, datorită înțelesului colectiv imprimat de sufix. Neconcordanța se clarifică, după părerea noastră, invocînd numele vechi al unui mic afluent al Bîrladului, aproape de vărsarea acestuia în Siret, *Bărlojița* (= *Bîrlożița* cu palatalizarea lui *-o-*) [66], menționat și în formele *Bîrlovița* [67], *Bîrlăvița* [68], *Bărlovița* [69], *Bărlovățul* [70], care nu se poate înțelege ca derivat de la *Bîrlad* (ca numele altor afluenți ai săi, *Bîrlădelul* sau *Bîrlăzelul* [71] — existent și astăzi — și *Bîrlăzelul Vechi* [72]), ci ne obligă să refacem perechea opozitivă primară, **Bîrlova* < sl. sudic comun sau un sl. estic comun **Bĭ́rlova* (*reka*) „(rîul) mocirlos" sau „mlăștinos", dezvoltată, cum o arată sufixul adjectival, tot de la un substantiv (**bĭ́rlo* sau, evoluat, **bérlo*). Situația își are pandantul său în toponimia occidentală: „Uneori, spune Marcel Baudot, un afluent a păstrat sub forma diminutivă numele vechi al rîului în care se varsă; așa *Calonnette*, afluent al rîului *Clarence*, ne face să ne gîndim că acesta s-a chemat odinioară **Calonne*, după cum și *Oignin*, care primește pe *Semenette*, a trebuit să se numească **Semène*" [73]. Tot astfel, în Normandia, *Siette* menține numele vechi, **Sie*, al rîului *Long Vey*, *Donnette* pe cel al rîului *Corbionne*, care s-a numit probabil **Donne* sau **Don* [74].

Așadar, nomenclatura geografică slavă se organizase într-un cîmp toponimic ternar, dezvoltat, în elementele sale principale (hidronimul major și numele zonei sau, cu un termen deja impus, horonimul), de la substantivul **bĭ́rlo*(**berlo*). Faptul că, dintre toți afluenții *Bîrladului*, a fost considerat ca pereche unul dintre cei mai neînsemnați (*Bîrlovița* < sl. sudic comun sau dintr-un sl. estic comun **Bĭ́rlovica*/ **Bérlovica* < **Bĭ́rlova*) dovedește că *acest cîmp s-a constituit în zona cursului inferior*, unde, de altfel, și aspectul geografic desemnat era caracteristic. Această împrejurare face plauzibilă ipoteza originii sud-slave, acordîndu-i șanse egale comparativ cu cea a originii est-slave. Substituția hidronimului prin horonim n-a putut fi operată decît de populația românească, incapabilă să perceapă diferențierea realizată în slavă cu ajutorul sufixelor, și a fost cu mult anterioară secolului al XIV-lea, cînd documentele înregistrează, pentru rîu, exclusiv numele *Bîrlad*. Cînd două semne toponimice

[64] Franciszek Sławski, *op. cit.*, p. 64–65.

[65] *Słownik prasłowiański*, I, p. 430.

[66] DRH, A, I, p. 397 (a. 1448). Această serie de diminutive nu a fost luată în considerație pînă în prezent.

[67] DIR, A, XVI–IV, p. 299 (a. 1600).

[68] *Catalogul documentelor moldovenești*, II, p. 280 (a. 1639).

[69] C. A. Stoide și D. L. Stahiescu, *Un mănunchi de documente privitoare la satul Lieși—Tecuci*, în „Revista arhivelor", IV, 1941, nr. 2, p. 274 (a. 1796); „Buletin. Foaie oficială" (Iași), 1853, p. 178; „Principatele Unite. Foaie de publicații oficiale" (Iași), 1862, p. 1108.

[70] C.A. Stoide și D. L. Stahiescu, *op. cit.*, p. 279 (a. 1841).

[71] DRH, A, I, p. 268 (a. 1438), II, p. 210 (a. 1467) ș.a.

[72] *Catalogul documentelor moldovenești*, V, București, 1975, p. 83 (a. 1704).

[73] Marcel Baudot, *Éléments de reconstitution des hydronymes disparus*, în vol. *VI Internationaler Kongress für Namenforschung*, II, München, 1961, p. 122.

[74] Idem, *Stratigraphie hydronymique de la Normandie*, în vol. *Proceedings of the ninth International Congress of Onomastic Sciences*, Louvain, 1969, p. 139.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

intră în concurență pentru a reprezenta același obiect, există întotdeauna o perioadă în care ele alternează, iar *această perioadă este cu atît mai îndelungată cu cît conținutul este mai important, corespunzînd unei valori toponimice majore.* Or, caracterul major al hidronimului *Bîrlad*, corelat cu absența oricăror indicii de alternanță, dovedește că structurarea cîmpului s-a făcut în timpuri îndepărtate, probabil înaintea secolului al XI-lea. Ea a fost realizată, se pare, de slavii din grupul sudic, cum o indică procedeul de formare a derivatelor în *-jadĭ* de la teme substantivale. O certitudine în acest sens nu putem avea însă, pentru că nu este exclus ca acest sistem să le fi fost cunoscut și slavilor răsăriteni. Prima atestare a hidronimului, în forma *Ber(lad)*, din anul 1399 [75], ar putea indica faptul că vocala *-e-*, rezultată din evoluția lui *ĭ* în poziție tare, nu devenise încă în română *-ă-*; ea nu reapare însă în documente, așa încît poate fi considerată o substituție operată de către diacul cancelariei moldovenești.

Nu este exclus ca la acest *Berladĭ* să se fi referit principele de Suzdal' la 1174, deși mai aproape de adevăr ar părea localizarea lui într-o zonă apropiată principatului rus, ca și Smolenskul. Dacă ultima posibilitate ar fi confirmată, atunci am avea certitudinea că toponimul este, totuși, de factură slavă răsăriteană. Este curios însă că nici o mențiune ulterioară nu confirmă existența unui *Berladĭ* prin împrejurimile Suzdal'ului, iar acest lucru este de neînțeles admițînd ipoteza unui nume rusesc, pentrū că el nu putea desemna un mărunt detaliu geografic, ci, în mod necesar, o întreagă zonă. „Tăcerea" izvoarelor istorice ruseşti ne determină să înclinăm a vedea menționat aici Bîrladul nostru, care le putea fi cunoscut rușilor din vremea expedițiilor războinice la Dunăre sau prin relațiile comerciale mai mult sau mai puțin stabile întreținute cu orașele dunărene și, în general, cu Bizanțul. În nici un caz referința nu ne-ar da dreptul să vorbim de prima atestare scrisă a *orașului* Bîrlad, cum a susținut Constantin C. Giurescu [76]. Teza apariției înainte de întemeiere a tîrgurilor moldovenești nu a putut fi confirmată de cercetările arheologice, ca fiind, în momentul de față, complet abandonată. Pentru Bîrlad, săpăturile evidențiază doar o mărunță așezare, din secolele al XIII-lea — al XIV-lea, pe niște grinduri înconjurate de mlaștini [77].

Doar potrivirea de nume a făcut ca *berladnicii*, pe care Victor Spinei îi consideră o populație nomadă din stepele ruseşti, probabil turcică [78], să

[75] DRH, A, 1, p. 11.

[76] Constantin C. Giurescu, *Tîrguri*, p. 29 (cu o lungă listă de istorici care au admis această identificare) și p. 191. Cu toată fragilitatea ei, ipoteza a stat la baza hotărîrii din anul 1974 de a se sărbători 800 de ani de atestare documentară a orașului. Dacă Bîrladul ar fi avut vechimea presupusă, ar fi trebuit să figureze în lista ruscască a celor mai vechi orașe moldovenești (pentru care, vezi Alexandru Andronic, *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în RSI, XI, 1965, p. 209). Este de neconceput ca un oraș cunoscut de ruși din veacul al XII-lea să fie „omis" peste două secole în izvoare tot de redacție rusă.

[77] Vezi Victor Spinei, *Începuturile vieții urbane la Bîrlad și problema berladnicilor*, în AIIAI, XVI, 1979, p. 279—286 și *passim*; idem, *Moldova în secolele XI—XIV*, București 1982 p. 143—144; Olga Răşcanu, *Începuturile vieții urbane la Bîrlad*, în vol. *Bîrladul odinioară și astăzi*, III, p. 42.

[78] Victor Spinei, *Începuturile*, p. 283; idem, *Moldova*, p. 144. Același punct de vedere la Olga Răşcanu, *op. cit.*, p. 40.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

fie asociați cu Bîrladul din Moldova [79]. După părerea noastră, numele berladnicilor s-ar putea explica în mod independent, de la un verb provenit din v. turcic *birlă-* „a se uni, a se grupa" [80], care la perfect primește morfemul *-d-* (de ex., la pers. III sg. : *birlädi* „s-a împreunat"). Acest verb, care a existat în mod cert în limba cumanilor [81], va fi fost folosit de aceștia pentru a-și desemna aliații. Cu această accepție specializată, el va fi fost cunoscut și vechilor ruși, care au putut forma, cu suf. compus *-ĭnikŭ* (>*-nik*), derivatul respectiv (după modelul : *bludit'* „a greși">*bludnik* „destrăbălat"). Sensul va fi fost, deci, „cei care se unesc, se asociază"→„adunătură", și este pe deplin motivat de știrile oferite despre ei de cronicile rusești. Atît numele, cît și structura etnică și orientarea comportamentală par să fi fost asemănătoare cu ale *brodnicilor* de mai tîrziu, pentru al căror nume s-a propus explicația, perfect plauzibilă, printr-o formație deverbală de la v. rus. *brodit'* „a pribegi, a rătăci" [82].

După Teodor Bălan, amintirea berladnicilor s-a menținut pînă tîrziu, în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, în vechea „țară a Șipeniților", unde o serie de documente menționează toponimul *Drumul Bărladului*, alternînd cu *Drumul Tălharului* și *Drumul Furilor* (de ex., la 1782 : „*Drumul Bărladului* sau *Tălharului*", „*Drumul Bărladului* zis și *Drumul Tălharului*") ; este vorba de un drum între Oșehlib și Șipeniț, folosit de cei care voiau să evite vama Șipeniților [83]. După Bălan, sinonimia ar dovedi că berladnicii erau un element social („hoți"), iar nu etnic [84]. Supoziția sa este, desigur, greșită, pentru că trecerea de la numele etnic la cel caracterizant este firească (de pildă : *țigan*→„hoț", *vlah*→„păstor" etc.). Sub aspect lingvistic, relația stabilită de Bălan nu se poate susține deoarece, dacă numele vechi a fost acela de *berladnik*, el nu putea ajunge, în românește, în forma *bărlad*, fără sufix (toate derivatele slave în *-nik* s-au păstrat ca atare în română), iar dacă el va fi fost **berlad* „hoț", nu ar avea nici un sens derivatul v. rus. *berladnik*. În stadiul actual al cunoștințelor noastre, credem că este mai prudent să vedem în alternanța *Drumul Bărladului* : *Drumul Tălharului* nu o sinonimie lexicală (*bărlad* = *tălhar*), ci o sinonimie toponimică (*Drumul Bărladului* =

---

[79] Citățm doar cîteva lucrări din enorma bibliografie a problemei : Radu Rosetti, *Statul bîrlădean*, în „Revista nouă", II, 1889, p. 466 — 467 ; Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, I, București, 1968, p. 681; Șt. Ștefănescu, *„Întemeierea" Moldovei în istoriografia românească*, în „Studii. Revistă de istorie", XII, 1959, nr. 6, p. 45 ; Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 29 ; C. Cihodaru, în *Istoria României*, I, p. 102 ; Ștefan Olteanu, *Bîrladul și veacurile sale de istorie*, în „Magazin istoric", VIII, 1974, nr. 9, p. 31 ; Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X — XIV)*, București, 1974, p. 58—59. O listă impresionantă de autori care susțin această relație dă Victor Spinei, *Începuturile*, p. 275 — 276 (nota 29). După I. Nistor (*Problema ucraineană în lumina istoriei*, în „Codrul Cosminului", VIII, 1933—1934, p. 52 ; *Emanciparea politică a dacoromanilor din Transdanuvia*, în AAR, Ist., s. III, t. XXV, 1941 —1942, p. 528) și E. Frances (*Les relations russo-byzantines au XIIe siècle et la domination de la Galicie au Bas-Danube*, în „Byzantinoslavica", XX, 1959, nr. 1, p. 55—56) relația ar fi inversă : numele *Bîrladului* a fost dat de la acela al *berladnicilor*.

[80] Vezi *Drevneĭjurskiĭ slovar'*, Leningrad, 1969, p. 102.

[81] În *Codex cumanicus* (ed. Géza Kuun, Budapesta, 1880, p. 64) se menționează *birla*, tradus în latinește prin *cum* („împreună").

[82] Vezi discuția la Victor Spinei, *Moldova*, p. 146 ; idem, *Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X—XIII. Români și turanici*, Iași, 1985, p. 88.

[83] Teodor Bălan, *Berladnicii*, Cernăuți, 1928, p. 9, 13, 20.

[84] *Ibidem*, p. 14.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

„Drumul lui Bărlad") ; acel *Bărlad* fiind un *tâlhar*, obișnuit să ocolească vama, a fost substituit în sintagmă prin atributul său definitoriu. (Substituțiile de acest fel sînt frecvente în toponimie.) Tot de la un nume de persoană, posttoponimic (= din hidronimul sau oiconimul *Bîrlad*), se explică și numele localității *Berljadka* sau al pîrîului *Berlad'i*, cu suf. personal *-ka* și, respectiv, cu suf. posesiv *-ji* (dacă nu cumva este vorba de unul și același obiect geografic ; în acest caz, numele localității putea fi derivat de la acela al pîrîului, cu suf. *-ka*).

Pentru a concluziona : numele *Bîrladului* este de origine slavă, probabil anterior secolului al XI-lea, raportîndu-se fie la un sl. sudic comun, fie la un sl. estic comun **bĭrljadĭ* „loc mlăștinos". El a desemnat inițial zona geografică străbătută de cursul inferior al rîului, încadrîndu-se într-un cîmp toponimic din care făceau parte numele rîului (**Bîrlova*<**Bĭrlova*/**Bérlova*) și al unui mic afluent (*Bîrlovița*<**Bĭrlovica*/**Bérlovica*). Populația românească a substituit ulterior hidronimul prin horonim ; de la acesta s-au format antroponime care, circulînd mai mult în zone apropiate rîului, s-au răspîndit și pe teritorii mai îndepărtate, unde au stat la baza unor toponime minore (*Podul lui Bîrlad*, *Drumul Bărladului*, *Berljadka*). Relația între horonimul *Bîrlad* și *Berlad* din cronica Ipatievskaia nu este certă ; este sigur, însă, că numele populației *berladnicilor* din secolul al XII-lea nu are nici o legătură cu *Bîrladul*, el fiind o formație independentă, probabil de la un verb de origine cumană.

IALOMIȚA

Este singurul hidronim slav din grupa hidronimelor majore românești, desemnînd rîuri de peste 300 km (lungimea sa este de 414 km, iar suprafața bazinului de 11 000 km²), care sînt toate de origine autohtonă. Numele său antic, înregistrat deja de Herodot, era *Náparis*, pe care Vasile Pârvan, după Thomaschek, îl apropia de lit. *Napras*, unde „e foarte probabilă" rădăcina *nebh-* „a izvorî" [85] ; V. Bogrea îl compara cu v. pers. *nápos* „izvor" [86] ; I. I. Russu îl explica dintr-un i. -e. **sna-p-* „umezeală", același din *Nápoca* [87]. Ivan Duridanov îi găsește analogii în v. prus. *Nauperyn* (limnonim), *Naupern* (hidronim) și propune analiza lui ca un compus, în care al doilea termen este apelativul dacic ce a stat la baza rom. *părău*, alb. *përrua* (comparabile cu hidronimele lit. *Parà*, *Par-upis*, *Parijà*), iar primul un corespondent al i. -e. **(s)nau-*, cu semnificație hidronimică neprecizată (dar care se poate intui din cuvintele descinzînd de aici : mir. *snău* „puhoi", gr. νάω „curg" etc.) ; forma reconstruită de el este i. -e. **(s)nau̯əporis*> dac. **Navaparis*>gr. *Να*Fαπαρις*>gr. *Νάπαρις*[88]. Substituția numelui antic se explică prin faptul că bazinul inferior al Ialomiței a fost centrul *Sclaviniei* în epoca în care migrația spre Balcani a triburilor slave a fost oprită temporar la Dunăre de armatele bizantine (secolul al VI-lea). Este de presupus că primul val al năvălitorilor, a căror ferocitate o relevă mai toate sursele grecești, a obligat populația

[85] Vasile Pârvan, *Considerații asupra unor nume de rîuri daco-scitice*, în AAR (Ist.), s. III, t. I, 1923, p. 23.

[86] V. Bogrea, *Recenzie*, în AIIN, II, 1923, p. 391.

[87] I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*², București, 1967, p. 113.

[88] Ivan Duridanov, *Thrakisch-dakische Studien. I. Die Thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen*, în LB, XIII, 1969, nr. 2, p. 48.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

existentă să părăsească zona, adăpostindu-se în regiuni mai ferite, astfel încît numele vechi (dacă va mai fi rămas același) nu a putut fi transmis.

În anul 592 e.n. bizantinii întreprind, sub conducerea lui Priscus, o expediție împotriva slavilor ; ei trec Dunărea și, urmărindu-l pe șeful acestora Ardagast, ajung la rîul *Ilivakía*, unde dau de locuri mlăștinoase, din care cu greu pot ieși. O altă expediție, din anul 597, condusă de Petrus, împotriva lui Piragast, se soldează cu o înfrîngere lîngă același rîu. Începînd cu Gheorghe Șincai [89] și urmînd cu Šafařik [90], Hasdeu [91], Xenopol [92], C. Diculescu [93], Constantin C. Giurescu [94], A. Philippide [95], Ion I. Nistor [96] ș.a. acest nume transmis de Teofilact Simocata și de Teofanes în forma Ἠλιβακία [97], a fost identificat cu *Ialomița* ; excepție face N. Iorga [98], reluat de Maria Comșa [99], care, apreciind că forma grecească este mai apropiată de numele *Ilfovului*, îl identifica cu afluentul Dîmboviței. După Al. Graur [100] și Gottfried Schramm [101], *Ilivakía* ar fi numele vechi pe care l-au găsit slavii și l-au înlocuit printr-un altul, oarecum apropiat fonetic. C. Diculescu era de părere că ar avea un etimon v. germ. **Helisbach* „rîul cetății Helis" [102], de la orașul amintit în anul 292 î.e.n. Ceilalți cercetători menționați văd în el o simplă deformare a hidronimului slav *Ialomița*.

Etimologia acestuia, necontestată încă, a dat-o B.-P. Hasdeu, plecînd de la forma *Ialovnița* dintr-un document de la Mircea cel Bătrîn : sl. *ialov* „arid, sterp, neroditor, fie vacă, fie cîmp, fie oaie, fie arbure" cu suf. compus *-nița*, care a evoluat apoi în românește, prin prefacerea grupului consonantic *-vn-* în *-mn-*, ca în *pimniță*<*pivniță* sau *rîmnire*<*rîvnire* [103]. Totodată, Hasdeu încerca să-i ofere și o motivare geografică : „Ceea ce caracterizează regiunea propriu-zisă a Ialomiței noastre, susținea el, [...] este o pustietate mlăștinoasă și neroditoare, un feli de Sahara a Daciei" ; și mai departe : „Ialomița, care scaldă îndeșert profilul vastului baragan fără să-l poată fertilisa, este fluviul

---

[89] Gheorghe Șincai, *Hronica românilor* (ed. Florea Fugariu), I, București, 1967, p. 183.

[90] Paul Joseph Schafařik, *Slawische Alterthümer*, II, Leipzig, 1844, p. 157.

[91] B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor din ambele Dacie în secolul XIV*, I, București, 1873, p. 269.

[92] A. D. Xenopol, *op. cit.*, II, p. 52 ; idem, *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane depuis les origines jusqu'à l'union des Principautés en 1859*, I, Paris, 1896, p. 165.

[93] Constantin C. Diculescu, *op. cit.*, p. 216.

[94] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*[3], I, București, 1935, p. 224.

[95] Alexandru Philippide, *op. cit.*, I, p. 727.

[96] Ion I. Nistor, *Romanii în Transdanuvia*, în AAR (Ist.) s. III, t. XXIII, 1940—1941, p. 590.

[97] *Fontes Historiae Dacoromanae*, II, București, 1970, p. 543, 609.

[98] N. Iorga, *Les plus anciens états slavo-roumains sur le rive gauche du Danube*, în RÉS, V, 1925, p. 174. Iorga se înșela considerînd că pădurile și zonele mlăștinoase n-ar exista în bazinul inferior al Ialomiței ; el credea că numele Ialomiței era *Paspirios* (p. 175), dar, în realitate, acesta se aplica Buzăului.

[99] Maria Comșa, *Unele considerații privind situația de la Dunărea de Jos în secolele VI—VII*, în „Apulum", XII, 1974, p. 311, nota 52.

[100] Al. Graur, *Nume de locuri*, București, 1972, p. 103.

[101] Gottfried Schramm, *Eroberer und Eingesessene. Geographische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.*, Stuttgart, 1981, p. 257.

[102] Ap. Ion I. Nistor, *Romanii în Transdanuvia, loc. cit.* Citit după normele de pronunțare ale limbii grecești clasice (*Helibachía*), numele aduce, într-adevăr, cu cel al cetății *Helis*, care, poate și din acest motiv, a fost localizată pe Ialomița (vezi Teofilact Simocata, *Istorie bizantină*, București, 1985, p. 129, nota 24, a traducătorului H. Mihăescu).

[103] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 268 și 270.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

cel mai sterp al României" [104]. Prețuindu-i etimologia, A. D. Xenopol o însoțea cu un comentariu istoric adecvat : „împrejurarea însă că slavii au dat acestui riu un nume ce-și trage originea din observarea că pămîntul din jurul său era neroditor ne arată că acei din ei ce locuiau prin aceste părți știau să prețuiască rodirea pămîntului, că deci își trăgeau hrana din el, erau popoare așezate" [105]. Fără mențiunea autorului, etimologia a fost acceptată și de către G. Weigand [106], DA („loc nelucrat", s. v. *ialoviță*), Constantin C. Giurescu („rîu care curge prin locuri pustii, deșerte") [107], P. P. Panaitescu („rîul din pămînturile sterpe") [108], Iorgu Iordan („pămînt sterp") [109], A. Rosetti [110], V. A. Nikonov [111], Petar Skok [112], Al. Graur („stearpa") [113], Emil Petrovici (care traduce numele atît prin „valea neroditoare" [114], cît și prin „valea sterpelor" [115]).

Elementul de rezistență al explicației lui B. P. Hasdeu este de ordin lingvistic. De la primul document slavo-român (1392) pînă pe la mijlocul veacului al XVI-lea forma dominantă în actele cancelariei muntenești este *Ialovnița* [116] ; din al doilea sfert al secolului al XVI-lea își face apariția cea intermediară, *Ialomnița* [117], care se menține sporadic pînă la finele veacului al XVII-lea [118] ; ultima, *Ialomița*, apare accidental la 1424 [119], dar mai frecvent din al doilea sfert al secolului al XVII-lea [120]. Menținerea pînă tîrziu a formei *Ialovnița* dovedește că trecerea lui *-vn-*>*-mn-*, posibilă și în graiurile bulgărești [121], a avut loc pe terenul limbii române. Ulterior s-a produs asimilarea *-mn-*>*-m-* (ca în *agnellus*>*mńel*>*miel*, **lumînina*>*lumńină*>*lumină*) și, accidental,

---

[104] *Ibidem*, p. 269, 270.

[105] A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, II, p. 103; în *Histoire des Roumains*, I, p. 166, el traducea hidronimul prin „deșert, nelocuit".

[106] G. Weigand *op. cit.*, p. 80 ; idem, *Die Namen der rumänischen Județe im Altreich*, în „Balkan-Archiv", IV, 1928, p. 172.

[107] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, I, p. 224.

[108] P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 93.

[109] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 114.

[110] A. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968, p. 329.

[111] V. A. Nikonov, *Kratkij toponimičeskij slovar'*, Moscova, 1966, p. 491.

[112] Petar Skok, *op. cit.*, I, p 752.

[113] Al. Graur, *loc. cit.*

[114] Emil Petrovici, *Elementele slave din limba română — mărturie a legăturii istorice dintre poporul nostru și poporul rus*, în LR, I, 1952, nr. 1, p. 21.

[115] Idem, *Adjective*, p. 81, nota 2.

[116] DRH, B, I, p. 43 (a. 1392), 63 (a. 1404—1406), 66 (a. 1404—1418), 96 (a. 1421), 133 (a. 1431), 138 (a. 1436), 248 (a. 1475), 266 (a. 1478), II, p. 15 (a. 1501), 68 (a. 1505), 108 (a. 1507), 157 (a. 1510), 244 (a. 1513), 261 (a. 1514—1519), 282 (a. 1516), III, p. 309 (a. 1534), 325 (a. 1535), IV, p. 84 (a. 1538), 94 (a. 1539), 213 (a. 1545), V, p. 224 (a. 1560).

[117] DRH, B, III, p. 66 (a. 1527), XXI, p. 193 (a. 1626), XXII, p. 239, 283 (a. 1628), XXV, p. 71 (a. 1635), 359 (a. 1636).

[118] Vezi Carlo Tagliavini, *Un frammento di terminologia italo-rumena ed un dizionarietto geografico dello Stolnic Cost. Cantacuzino*, în „Revista filologică", I, 1927, p. 180 : *Ialomniza*, cu alfabet latin, reprezentînd corespondentul lui *Ialomița*, cu alfabet chirilic.

[119] DRH, B, I, p. 110.

[120] DRH, B, XXI, p. 396 (a. 1627), XXII, p. 82 (a. 1628), 552 (a. 1629), XXV, p. 111 (a. 1635), 418 (a. 1636).

[121] Vezi Stefan Mladenov, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin — Leipzig, 1929, p. 150 (*stravnica*>*strămnica*, *grîvni*>*grimni* etc.) ; Ivan Duridanov, *Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle*, Köln — Viena, 1975, p. 181 (*Ravno brdo* > *Ramnobrdska reka*), 224 (*Ravna* > *Ramna*, *Slivnica* > *Slimnica*).

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

> *-n-* : *Ialoniţa*, la Șincai [122] ; tot accidentală este închiderea lui *-o-* neaccentuat la *-u-* : *Ialumiţa* [123].

Cu totul nesatisfăcătoare este, însă, motivaţia geografică pe care i-o conferă Hasdeu. Dacă un rîu este mlăștinos, în nici un caz nu-l putem numi „sterp" și nu-l putem compara, sub acest aspect, cu Sahara. Nici măcar stepa Bărăganului nu poate fi numită „stearpă", ţinînd seama de „minunata fertilitate a pămîntului negru care-l acopere pretutindeni" [124]. „Impresia de uscăciune, spune G. Vâlsan, vine din puţina cantitate a precipitărilor atmosferice, fiindcă apa nu lipsește decît la suprafaţa cîmpiei", ea regăsindu-se la o adîncime de 5—7 m [125]. Dar chiar dacă Bărăganul s-ar putea considera „sterp", calificativul nu se poate transfera rîului, după cum nici Nilul nu poate fi numi „sterp" pentru că nu fertilizează deșerturile Africii. (Analogia a fost făcută de către geografi, care i-au zis Ialomiţei „Nilul Bărăganului" [126].) Definitoriu pentru rîu este lunca și cursul propriu-zis — singurele elemente avute în vedere de către denominatori. Or, „lunca Ialomiţei formează o adevărată oază în care populaţia se îndeasă într-un șirag neîntrerupt de sate" [127]. Mai ales în ultima sută de kilometri, arată Vâlsan, „contrastul între cîmpia stepică și luncă e aci mai puternic decît oriunde. Pe cîmpie poţi merge zeci de km fără să găsești un arbore și fără să întîlnești o așezare statornică, pe cînd pe malurile luncii, de-a lungul frumoaselor păduri, casele se ţin înșirate în lanţuri lungi, de o parte și de alta [...] Lunca [...] rămîne în medie de 4—5 km pînă la vărsare [...] Cu acest aspect, lunca Ialomiţei se prezintă ca cea mai dezvoltată din cuprinsul Cîmpiei Române, în afară de lunca Siretului" [128]. Observînd că valea inferioară a Ialomiţei este „suprapopulată" în raport cu Bărăganul, Em. de Martonne continua : „Aproape toată populaţia este grupată aici pe malul meridional [...], cunoscut sub numele de *Coasta*. Izvoarele ţîșnesc din marginea coastei" [129]. Dar dacă marea luncă a Ialomiţei realizează *un contrast* geografic faţă de stepa Bărăganului, cum ar fi posibil ca ea să fie caracterizată prin contrariul său ? Nici calităţile cursului de apă nu permit desemnarea lui ca „sterp" : debitul mediu anual al Ialomiţei este de 42,6 m³/s., conferindu-i poziţia a 9-a între cele mai mari rîuri ale României [130]. Urmărind reflectarea în toponimie a apelativului slav *jalov*, constatăm că el se aplică, de obicei, dealurilor sterpe (*Ielova*, în Banat) [131], munţilor unde pasc vitele sterpe (*Jalovica* [132], *Jalovarsko*, *Elovarsko*, *Elevarsko*, *Jalovarskoto* [133]), locu-

[122] Gheorghe Șincai, *loc. cit.* Cf. scr. *gumnište* > *gumnište* > rom. *Guniște* (V. Frăţilă, *Toponimie bănăţeană. Note etimologice*, în „Caietul Cercului de studii", Timișoara, II, 1984, p. 38), *Varovnicele* > *Văronicele* (în Muntenia).

[123] DRH, B, IV, p. 349 (traducere din secolul al XVIII-lea a unui document slavon din 1550).

[124] Emmanuel de Martonne, *La Valachie. Essai de monographie géographique*, Paris, 1902, p. 187.

[125] G. Vâlsan, *Cîmpia Română. Contribuţiuni de geografie fizică*, București, 1915, p. 50.

[126] I. Ujvári, *Geografia apelor României*, București, 1972, p. 473.

[127] G. Vâlsan, *op. cit.*, p. 46.

[128] *Ibidem*, p. 200.

[129] Emmanuel de Martonne, *op. cit.*, p. 188.

[130] *Monografia geografică a Republicii Populare Române. I. Geografia fizică*, București, 1960, p. 455.

[131] V. Frăţilă, *art. cit.*, p. 41. Poate că etimologia ar mai trebui verificată pe teren pentru că, teoretic vorbind, este posibilă și derivarea din scr. *jéla* „brad".

[132] Nikolaj P. Kovačev, *Toponimijata na Trojansko*, Sofia, 1969, p. 241.

[133] Georgi Hristov, *Mestnite imena v Madansko*, Sofia, 1964, p. 339.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

rilor unde sînt ținute vitele sterpe (*Jalovisko*, *Jalovak*) [134], terenurilor neroditoare (*Jalojce*) [135], rareori vreunui pîrîu (*Jalovski potok*) [136], care, probabil, nu este el însuși „sterp", ci este „pîrîul sterpelor" (cf. rom. *Corogea*, *Corovia* „pîrîul vacii") [137]. Acceptarea etimologiei lui Hasdeu s-a făcut doar din considerente formale, ignorîndu-se în mod vădit criteriul verosimilității.

Același lucru se poate spune despre explicația lui Petar Skok [138], reluată de Gottfried Schramm [139], de la un **jelovŭ* (→*in*)+*ica* „fluviu care udă zona brazilor". Ea s-ar putea admite pentru neînsemnatul curs intramontan al Ialomiței, dar denumirea nu se putea extinde și asupra cursului mijlociu și inferior, de către populația slavă istoricește atestată în acele zone, cît timp caracteristicile fitogeografice o contraziceau în permanență.

Incompatibilitatea aspectului geografic cu etimoanele deja propuse îndreptățesc reluarea discuției pentru aflarea unui etimon capabil să satisfacă condiția verosimilității. Punctul de plecare va fi chiar prima mențiune a hidronimului, *Ilivakia*. Šafařik intuia aici un slav *Ilovače*, pe care-l transcria nemțește *Ilowatschi* [140]. Neținînd seama de pronunție, Xenopol prelua forma ca atare, ajustîndu-i tema pentru a o apropia de rom. *Ial-* : *Ialovatschi* [141]. Aceeași modificare o opera și Hasdeu, presupunînd că transcrierea grecească ascunde un sl. *Ialovka*, cu suf. *-ka*, echivalent cu *-ița* [142]. Interpretarea formei grecești nu este mulțumitoare pentru că, pe de o parte, presupune o deformare dublă, a temei și a sufixului, iar pe de alta nu ține seama de aspectul fonetic particular pe care hidronimul trebuia să-l aibă în slava comună (sfîrșitul secolului al VI-lea), de unde a fost preluat de bizantini.

Admițînd că redarea unui nume auzit de un grec neobișnuit cu limba „barbarilor" poate fi mai îndepărtată de pronunția autentică decît a altuia preluat prin contact îndelungat — cazul toponimelor de origine slavă din Grecia — presupunem, împreună cu J. Bromberg [143], că a suferit o metateză : **Ilavikia*. El indică un derivat de la tema slavă *ilă* „lut" și sugerează o formă primară sl. com. **Ilavĭnika*. Acomodarea prin *-ικα* a sufixului moțional slav *-a* este obișnuită în toponimia din Grecia, cf. Γλανιτά<**Klanica* ș.a.[144], iar reducerea grupului median (*-vĭn-*>*-v-*) nu are nici ea un caracter singu-

[134] Ladislav Hosák, Rudolf Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, I, Praga, 1970, p. 339.

[135] Ernst Mucke, *Wörterbuch der nieder-wendischen Sprache und ihrer Dialekte*, III, Praga, 1928, p. 147.

[136] France Bezlaj, *Slovenska vodna imena*, I, Ljubljana, 1956, p. 232 (tot aici se mai citează, pentru comparație, diverse alte nume : de văi, ca *Jalova Dolina* sau de dealuri, ca pol. *Jałowcowa góra* etc., de felul celor citate și de noi).

[137] E. Petrovici, *Adjective*, p. 69—70.

[138] P. Skok, *Dunaj et Dunav*, în „Slavia", VII, 1929, p. 730. Tot aici Skok găsește posibilă și apropierea de sl. *jalovica* „teren necultivat" (nota 3), iar ulterior, în dicționarul citat, va renunța cu totul la prima sa etimologie (vezi *supra*, nota 112).

[139] Gottfried Schramm, *loc. cit.*

[140] Schafarik, *loc cit.*

[141] A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, II, p. 52 ; idem, *Histoire*, I, p. 165.

[142] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 269.

[143] J. Bromberg, *op. cit.*, p. 458, care crede că transcrierea grecească ascunde un sl. **Jelovitza*. Numele este corelat de Bromberg cu *Lavitza* = *Proslavitza*, rezultat, după părerea sa, din confundarea de către greci a lui *'H*-inițial cu articolul hotărît grec ; asemănarea îi sugerează localizarea orașului dunărean la gura Ialomiței (*ibidem*, p. 458—459 și *passim*).

[144] Max Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Leipzig, 1970 (reimprimare), p. 264.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

lar, cf. Βερνίκον<*Vĭr(bĭ)niku, Γουμενίτσα<*Gumĭn(ĭn)ica [145], Κουνουστίτσα <*Kono(vĭ)štica [146], Toponitsa<*Topo(lĭ)nica [147]. Redarea prin α a lui *o* slav (*Ilovĭnica*) reflectă o particularitate a slavei comune, care, după unii slaviști, nu poseda vocala *o* (sau, după alții, ea avea un timbru deschis, apropiat de *a* grecesc); după Vladimir Georgiev, *ă* scurt aton trece la *o* între sfîrșitul secolului al VIII-lea și începutul celui de al IX-lea în bulgară[148]. De aceea în numele vechi ale slavilor, antroponime sau toponime, vocalei slave îi corespunde întotdeauna un *a* în transcripția greacă, fapt observat deja de Šafařik (cu ex. Δαβράγαζος, Πειράγαστος, 'Αρδαγάστος pentru *Dobrogost, Pirogost, Radogost*) [149] și apoi de alții, mai ales pe baza toponimiei slave din Grecia: Σκλαβηνοί<*Slověne, Βαριάνη<*Borjane, Γαρούναι <*Gorynĭ, Γαρίτσα<*Gorica [150], Καπέλιτσα<*kopelĭ, ''Ασταλε<*stolŭ, 'Αβαρίτσα<*Avorica, 'Αγορέλιτσα<*Ogorelĭca, 'Αστρᾶ, 'Αστρίτσα<*Ostrà, *Ostrica, Παλιάνης<*Poljana [151], 'Ραδαβοῦντος<*Radobǫ́dŭ [152] ș.a. O altă caracteristică slavă comună pe care o sesizăm în hidronimul nostru este absența celei de a treia palatalizări, progresive, a velarelor, prin care consoana *k*, precedată de *i*, a devenit *c* moale (respectiv, *-ika>-ica*) [153]. Și aceasta o regăsim în toponimele slave din Grecia (împreună cu acomodarea lui *-a* la *-ια* și redarea lui *o* prin α): Γαρδενίκια<*Gordĭnika, Καμενίκια<*Kamenika, Λακκοβίκια <*Lǫkavika, Παπαρνικαία<*Papor(lĭ)nika [154]. Se admite că cele trei palatalizări s-au petrecut în slava comună de la jumătatea mileniului I și pînă în secolul al IX-lea, cînd textele probează că, pentru primele două, procesul se încheiase, în timp ce a treia era în plină desfășurare, efectuîndu-se regional și după această dată. Termenul *post quem* al realizării ultimei palatalizări nu s-a putut fixa însă; sub acest aspect, atestarea hidronimului **Ilavĭnika* (devenit **Ilovĭnica* prin secolul al IX-lea și apoi, după secolul al X-lea, **Ilovnica*) în forma *Iliváki*a este deosebit de prețioasă, dovedind că *pînă la anul 600 procesul ultimei palatalizări nu începuse încă.*

Forma transmisă de cronicarii bizantini ne arată că numele fusese creat de la o bază slavă *ilŭ* „lut", iar nu de la *jalov* „sterp", care ar fi fost percepută diferit (cf. toponimul Γιάλοβα<*Jalova, în Grecia)[155]. O confirmare în acest sens ne-o dă cea de a doua atestare (în ordinea vechimii), latino-maghiară,

---

[145] *Ibidem*, p. 23, 240.

[146] J. Zaimov, *Intervention*, în *Actes du premier Congrès International des études balkaniques et Sud-est européennes*, VI, Sofia, 1968, p. 93.

[147] Idem, *Anciens noms bulgares dans la partie sud de la Péninsule Balkanique*, *ibidem*, p. 411.

[148] Vladimir Georgiev, *Problèmes phonématiques du slave commun*, în RÉS, XLIV, 1965, p. 7—12. Vezi și studiile mai vechi ale lui Paul Kretschmer, *Die slavische Vertretung von indogerman. o*, în ASlPh, XXVII, 1905 și Ernst Schwarz, *Zur Chronologie von asl.* **a>o**, *ibidem*, XLI, 1927.

[149] Schafarik, *op. cit.*, p. 35—36.

[150] Max Vasmer, *Die Slaven*, p. 238.

[151] J. Zaimov, *Anciens noms*, p. 392—394, 407.

[152] V. Tăpkova-Zaimova, *Les noms de lieu dans le Typicon du Monastère de la Kosmosotira*, în LB, II, 1960, p. 125.

[153] Pentru acest fenomen, vezi A. Belić, *La troisième ou la plus récente palatalisation des gutturales*, în RÉS, VIII, 1928, p. 50—67.

[154] Max Vasmer, *Die Slaven*, p. 301.

[155] *Ibidem*, p. 238.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

Iloncha (a. 1358) sau *Ilontha* (a. 1395) [156], care presupune un românesc **Ilovnița*. Semnalînd forma *Iloncha* din *Chronicon Budense* (secolul al XIV-lea), Hasdeu era de părere că ea necesită corectarea în *Iloucha*, dată fiind confuzia paleografică a lui *n* cu *u* [157]. În realitate, ea este în spiritul limbii maghiare, care a redat prin *-n-* grupul slav *-vn-*: magh. *róna*<sl. *rovna* [158], magh. *Ilonok*, *Koproncha*<sl. *ilovnikŭ*, *koprivnica* [159]. Sunetul slav *-c-* era redat prin *ch*, ca în *Domboycha*, din aceeași cronică, pentru *Dîmboviția* [160], în *Koproncha* deja citată sau în *Babócsa* [161], alteori prin *t*, ca în *Marót*<*moravĭcĭ* [162].

După cum s-a observat din corespondențele citate (*Ilonok*, la care adăugăm *Illoba*<sl. *ilova* [163] și *Ilva*, cu același etimon), atestările maghiare în *Il-* reflectă forma veche a hidronimului, derivat de la *ilŭ*, care le era cunoscută ungurilor din anul 1369 și chiar mai devreme, din timpul expedițiilor războinice din Țara Românească. Tema este foarte bine reprezentată în hidronimia slavă de pretutindeni: *Jiłowa* „cu lut, cu albia argiloasă" [164], *Ilovlja* (afluent al Donului) „cu sol moale" [165], *Ilova*, *Ilica*, râuri care curg printr-un teren lutos [166], *Ilovinak* [167], *Ilovul*, *Iloviția*, *Ilovăț* [168], *Ilovince*, *Ilovica* [169], *Ihlau* (<**Ilowa*) [170] și multe altele [171], printre care și *Ilovnica* (*Ilownica*, *Gylobenicz*)< **ilovĭnica* [172]. Sub aspect geografic, denumirea slavă este perfect motivată: avînd un pat argilos și străbătînd un sol loessoid, Ialomița varsă anual în Dunăre în medie 3 790 000 tone de aluviuni, reprezentînd 2 520 000 m³ de sol erodat [173]. Caracteristica se manifestă atît în compoziția apei, cît și în culoarea ei, cum remarca deja Bolliac: „Cine poate zice că Ialomița nu este cea mai galbenă gîrlă ce avem în țara noastră?" [174].

Etimonul *Ialomiței* este, așadar, sl. com. **Ilavĭnika* „lutoasa" și singura dificultate este aceea de a explica evoluția la *Ialovnița*. Modificarea a fost, după toate probabilitățile, rezultatul contaminării celor două teme slave, *ilov-* și *ialov-*, ale cărei reflexe tîrzii se observă în graiurile muntenești, unde pentru *ialoviță* „vacă stearpă" (sau „grasă") se folosește și „varianta" *ialomiță*

---

[156] DRH, D, I, p. 72 și 142.
[157] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 269, nota 396. În *Chronicon* este și varianta *Iiumeza*.
[158] L. Gáldi, *Sur quelques pionniers des rapprochements étymologiques slavo-hongrois*, în „Studia slavica", I, 1955, p. 28.
[159] Elemér Moór, *Die slawischen Ortsnamen der Theissebene*, în ZONF, VI, 1930, p. 24, 27.
[160] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 269, nota 397.
[161] Istvan Kniezsa, *Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert*, în AECO, II, 1938, p. 251.
[162] *Ibidem*; Elemér Moór, *op. cit.*, p. 32.
[163] Elemér Moór, *op. cit.*, p. 24.
[164] Ernst Mucke, *op. cit.* p. 149.
[165] V. A. Nikonov, *op. cit.*, p. 154.
[166] Petar Skok, *Etimologijski rječnik*, I, p. 714.
[167] Ernst Dickenmann, *Studien zur Hydronymie des Savesystems*, în AECO, VI, 1940, p. 168.
[168] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 79.
[169] Jürgen Udolph, *op. cit.*, p. 154—155.
[170] Johannes Schultheis, *Die Wüstungsnamen des Saalkreises*, în „Onomastica Slavogermanica", III, 1967, p. 156.
[171] Vezi Vl. Šmilauer, *Handbuch der slawischen Toponomastik*, Praga, 1970, p. 83 (*Jiłocy*, *Wiłowja*, *Ihlewitz*, *Ilanka*, *Ilovka* ș.a.).
[172] Jürgen Udolph, *op. cit.*, p. 156.
[173] I. Ujvári, *op. cit.*, p. 480.
[174] Ap. B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 267.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

(DA, s.v.). Apelativul *ialoviță* are o răspîndire considerabilă, astfel încît este greu de crezut ca un cuvînt atît de cunoscut să fie confundat cu numele rîului. Confuzia trebuie să fi fost veche, poate din perioada asimilării slavilor, cînd deosebirile formale ale bazelor tindeau să se estompeze. Într-un document de la 1467 Ialomița este numită *Elovnița* [175], iar în altul, de la 1534, găsim *Elovniţor* [176] pentru Ialomicioara, dar aceste variante nu reflectă o apropiere accidentală de bg. *ela* „brad", ci evoluția lui *ja* accentuat la *e* din mediobulgară. Numele satului *Iloviţa* din jud. Mehedinți are la bază, de fapt, bg. **elĭhovica* „al arinilor", dovadă atestările mai vechi, *El(i)hoviţa* [177] și *Ilhoviţa* [178]. Și aici schimbarea se explică mai degrabă prin considerente fonetice (preiotarea lui *e-*) decît printr-o contaminație. *Ialomița* rămîne, cel puțin deocamdată, singurul exemplu de confuzie a temelor slave.

JIJIA

Numele marelui afluent al Prutului (282,6 km) a fost considerat, de către Gustav Weigand, o formație onomatopeică de la verbul ucr. *dzidzikati, dziskati, zyzati* „a șuiera" [179], dar caracteristica vizată se poate aplica unor pîrîuri de munte, nu însă și Jijiei, rîu de șes cu un curs domol. Înregistrînd multe din variantele sub care se prezintă hidronimul în documentele moldovenești (*Jejia, Jeja, Jăjăia, Dzijia, Dziza, Dzija, Ziza*), R. Ciocan-Ivănescu și G. Ivănescu au optat pentru etimonul ucr. *svežaja* (reka) „rece", „proaspătă", cu evoluția: **Zvéžaja* > **Zvéžăja* > **Zežăja* > **Zežiţa* > (prin asimilare) **Žežiţa* > *Žăžîţa*; închiderea lui *-e-* la *-i-* reflectă evoluția care a avut loc în ucraineană după secolul al XIII-lea (**Sviževa*), iar forma cu *Dz-* ar fi adaptarea moldovenească a inițialei **Sv-* [180]. Etimologia suscită obiecții, atît sub aspect lingvistic, cît și geografic. Nu vedem cum un toponim, preluat din vechea ucraineană înainte de secolul al XIV-lea și evoluînd apoi pe teren românesc, ar fi putut fi influențat de pronunția ucraineană mai nouă (cu *e* provenit din *ĕ* trecut la *i*) nu în secolul al XIV-lea sau al XV-lea, cînd populația de limbă slavă, deznaționalizată, mai păstra poate deprinderi de pronunție proprii, ci abia în secolul al XVI-lea (cînd apare forma *Jijia*). Populația ucraineană n-ar fi putut modifica pronunția hidronimului românesc decît dacă ea ar fi devenit dintr-o dată majoritară, în prima jumătate a veacului al XVI-lea, pe o întinsă zonă a bazinului. Or, grupurile de ucraineni transplantați de domni ca urmare a expedițiilor războinice în Galiția sau chemați anume prin înființarea sloboziilor nu aveau forța etnică necesară ca să modifice fonetic hidronimia majoră a Moldovei; acțiunea lor se constată doar în toponimia minoră, cu circulație restrînsă, care prezintă efectiv un aspect compozit, dat de coexistența formelor de origine ucraineană veche și nouă (ceea ce nu înseamnă însă amestecul lor în unul și același nume). Chiar și în Bucovina nordică, unde populația ucraineană s-a acumulat prin colonizări masive, în secolele

[175] DRH, B, I, p. 224.
[176] DRH, B, III, p. 284.
[177] DRH, B, I, p. 53 (a. 1400—1418), 105 (a. 1424), 119 (a. 1428), 154 (a. 1439), 168 (a. 1444), 210 (a. 1464), 258 (a. 1477), IV, p. 275 (a. 1547), VI, p. 159 (a. 1569).
[178] DRH, B, II, p. 139 (a. 1509), III, p. 305 (a. 1534).
[179] Gustav Weigand, *Ursprung*, p. 90.
[180] R. Ciocan-Ivănescu și G. Ivănescu, *Etymologie de l'hydronyme roumain* **Jijia**, în vol. *X. Internationaler Kongress für Namenforschung*, I, Viena, 1969, p. 481—487; reluată de G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, p. 438.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

al XVIII-lea — al XIX-lea, ea nu a reușit să schimbe nici măcar pronunția românească a numelor de localități (cu mult mai puțin rezistente ca hidronimele majore), de pildă a celor de origine veche ucraineană în *-ăuți, -euți* prin varianta nouă în *-ivci*, chiar cînd aceasta din urmă a fost oficializată. Apoi, nu credem că grupul slav *sv-/zv-*, care s-a menținut în toate împrumuturile românești din limbile slave, ar fi putut fi perceput ca *dz-*. În sfîrșit, Jijia este departe de a fi „răcoroasă" sau „proaspătă", dacă facem abstracție de zona izvorului; ca și în cazul Ialomiței, extinderea denumirii ar fi dus la constatarea permanentă a caracterului său nemotivat.

A. Rosetti a propus ca etimon un v. sl. *žiža, žižda* (bg. *žižila*) [181]. Acest *žiža* s-a păstrat în rusă ca substantiv desemnînd un „lichid cleios, dens; must, zeamă" (<**žid-ja*, înrudit după Vasmer cu gr. δεῖσα „lichid, noroi, lături") [182]. Categoria sa lexicală ca și semnificația nu sînt potrivite pentru a desemna un curs de apă; ne-am fi așteptat mai degrabă la un adjectiv substantivat, în cazul de față *žid-kij* „apos, subțire". Apoi, de la *žiža* nu s-ar putea ajunge la *Jijia*, și cu atît mai puțin la formele vechi ale acesteia. Ceva mai mult, existența în ucraineană a unui substantiv omofon, *žiža* „orice lucru fierbinte" (<**žig-ja*<*žigati* „a arde"), limitează considerabil șansele impunerii unei forme românești.

Mai mult originală decît fructuoasă este tentativa lui Mihai Lozbă de a explica hidronimul prin vechile limbi turcice [183]. Premisa etimologiei sale o constituie o serie de verbe din dialectele turco-tătare însemnînd „a se întinde, a se lărgi", precum *ğaï, zaï, ɣai* ș.a., în care sunetele inițiale reprezintă reflexele unui vechi δ (= *d'*), evoluat la *ǯ* sau la *z* în toate limbile turcice pînă în secolul al XII-lea. Mihai Lozbă reface o bază turcică **jäjia* „lărgime", apreciind că sunetul *d'* putea fi echivalat în românește fie prin *j*, fie prin *z* sau *dz*. Reconstrucția lasă neclarificate o serie de detalii, menținîndu-se constant într-o zonă nebuloasă. Mai întîi, nu avem nici un indiciu că *d'* s-ar fi realizat prin *j* în vechile limbi turcice și, cu atît mai puțin, că el putea fi redat în românește prin *j*, *z*, *dz*. Apoi, nu știm ce reprezintă în turcă finala *-ïa* din **jäjïa*, presupus ca etimon. Ipoteza nu ține seama nici de sistemul de denominație hidronimică al populațiilor turcice, care uzau în mod obișnuit de formanți adjectivali tipici.

Hidronimul *Jijia* nu este unic în Moldova. La vest de satul Putna (jud. Suceava) există un pîrîu *Jijia*, afluent al rîului Boul din bazinul Sucevei, care izvorăște din *Poiana Jijia*. (Este mai greu de spus dacă aceste nume trebuie corelate sau nu cu cel al rîului *Žýžawa* din Boikovia, care a fost explicat nesatisfăcător de J. B. Rudnyćkyj, ca derivat de la verbul *žigati* „a arde" : **žig-java*„rîu care curge pe lîngă un loc ars" [184]). Luate împreună ele se încadrează într-o zonă de influență a graiurilor ucrainene, orientîndu-ne

[181] A. Rosetti, *op. cit.*, p. 329.

[182] Max Vasmer, *Etimologičeskij slovar'*, *s. v.* După Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1960, p. 359, gr. δεῖσα este mai degrabă înrudit cu arm. *gēj* „umed" decît cu sl. *židükŭ*.

[183] Mihai Lozbă, *Sensul și originea unor vechi toponime dacoromâne*, în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași", Lingvistică, s. III, t. XXIV, 1978, p. 101 și urm.

[184] J. B. Rudnyćkyj, *Geographical Names of Boikovia (Middle Carpathians)*[2], în „Onomastica" (Winnipeg), XXIII—XXIV, 1962, p. 54 (etimologia este pusă chiar de autor sub semnul întrebării).

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

spre un apelativ existent în această limbă: *zdvyg, zdviž, zdvyž/dviž, dvyž* „mlaștină" (cu derivatele: *zdvyžžja, zdvyžovina / dvyhnjava, dvyžavina* „idem"), cu circulație actuală îndeosebi în zona Pripetului și la vest de aceasta [185], care au fost puse în relație cu verbul *dvyhaty / dvyžati* (v. sl. *dvignǫti, dvignǫ, dvigati, dvižǫ*) „a se ridica, a se înălța, a crește". Plecînd de la acestea, vom reface un derivat sl. estic **Zdviženja*, cu sufixul hidronimic *-eja* (<sl. com. *-ěja*, cf. *Holopeja, Černeja, Mertveja, Rudeja, Orleja* etc.) [186], avînd semnificația „mlăștinoasa". Sub aspect geografic, acest înțeles este pe deplin satisfăcător, pentru că rîul „șerpuiește într-o vale netedă, plină de mlaștini" [187]. Pîrîul *Jijiei* străbate și el niște „locuri băhnoase".

Hidronimul respectiv putea evolua în românește după cum urmează (am notat cu aldine formele atestate, iar cu cursive pe cele refăcute de noi): **Zdviženja*>rom. (prin reducerea grupului consonantic inițial, dificil de pronunțat, în conformitate cu tendința generală a limbii române de eliminare a nexurilor consonantice de acest fel, cf. *prazdĭnikŭ>praznic, dvorĭnikŭ>vornic*) **Zvijeja*>**1.** (prin asimilare vocalică) **Zvijiia** [188]; **2.** (prin reducerea grupului *zv-*, cf. *trezvie>trezie*) [189] **Zijeja*> ‖ **2.1.** (cu *z+i* devenit *dz*, prin analogie cu *z|dz<d+i* din cuvintele de origine latină) **Dzijeja*>**2.1.1.** (prin asimilare vocalică) **Dzijiia** [190]>**2.1.1.1.** (prin metateză) **Jidziia** [191], **2.1.1.2.** (prin asimilare vocalică) **Dzija** [192]>**2.1.1.2.1.** (prin asimilare consonantică) **Dziza** [193]; **2.1.2.** (prin asimilare vocalică) **Dzejeja*>**2.1.2.1.** (prin asimilare consonantică și vocalică) **Djejiia** [194]; ‖ **2.2.** (prin asimilare consonantică) *Jijeja* [= **Jijăia**, cu velarizarea lui *e*] [195]>**2.2.1.** (prin asimilare vocalică) **Jejeia** [196] și, cu velarizarea lui *e*, **Jăjăia** [197]>**2.2.1.1.** (prin asimilare) **Jejiia** [198] și, cu velarizarea lui *e*, **Jăjiia** [199]; ‖ **2.3.** (prin asimilare vocalică)

---

[185] B. D. Hrinčenko, *Slovar' ukrainskogo jazyka*, Berlin, 1925, p. 679; N. I. Tolstoj, *Slavjanskaja geografičeskaja terminologija. Semasiologičeskie etjudy*, Moscova, 1969, p. 183; Marian Jurkowski, *op. cit.*, p. 151.

[186] Pentru acest sufix, vezi V. N. Toporov, O. N. Trubačev, *Lingvističeskij analiz gidronimov verhnego Podneprovja*, Moscova, 1962, p. 78—79, 129—130; Slawski, *op. cit.*, p. 88.

[187] S. Mehedinți și G. Vâlsan, *România*, București, 1929, p. 200.

[188] DIR, A, XVI—I, p. 492—493 (a. 1546).

[189] Cf. și ucr. *z'jazuvaty<zv'jazuvaty*.

[190] DRH, A, I, p. 274 (a. 1439), II, p. 303 (a. 1475), III, p. 156 (a. 1490).

[191] DRH, A, XIX, p. 114 (a. 1626).

[192] Documente din 1548 și 1575, citate de R. Ciocan-Ivănescu și G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 483. Alternanța *dz/ž*, obișnuită în slavonă, poate fi un fenomen neromânesc.

[193] *Ibidem*, p. 484—485 (nu se menționează locul unde apare).

[194] DIR, A, XVI—II, p. 6 (a. 1551).

[195] DIR, A, XVI—III, p. 228—229 (traducere tîrzie a unui doc. din secolul al XVI-lea).

[196] DIR, A, XVII—III, p. 235 (fals nedatat al unui document din anul 1612).

[197] DIR, A, XVI—III, p. 445 (traducere din secolul al XVIII-lea), XVII—I, p. 145 (a. 1824).

[198] DRH, A, I, p. 10 (a. 1398—1399), 88 (a. 1425), 132 (a. 1429), 152 (a. 1431), 254, (a. 1438), II, p. 118 (a. 1459), 150 (a. 1462), 312 (a. 1476), 343 (a. 1480), III, p. 8 (a. 1487), 208 (a. 1491), 214 (a. 1492), 410 (a. 1498 — 1499), DIR, A, XVI—I, p. 149 (a. 1519), XVI—III, p. 61 (a. 1575), 79—80 (a. 1576), 193 (a. 1582—1583), 244 (a. 1584), 317 (a. 1586), 363 (a. 1587), 416 (a. 1589), XVII—III, p. 129 (a. 1613), DRH, A, XIX, p. 461 (a. 1628).

[199] DIR, A, XVI—III, p. 253—254 (secolul al XIX-lea).

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

Zijiia [200] > **2.3.1.** (prin asimilare consonantică) **Jijiia** [201] > **2.3.1.1.** (accidental) **Jișia** [202], **2.3.1.2.** (cu *-i-* provenit, prin velarizare, din *-i-* tematic) **Jîjiia** [203] > **2.3.1.2.1.** (prin velarizarea celui de al doilea *-i-*, sub influența lui *ž* dur) **Jîjiia** [204]; **2.3.2.** (prin asimilare consonantică) ***Zizija* > **2.3.2.1.** (prin asimilare vocalică) **Ziza** [205]. *Pîrîul* și *Poiana Jijia* se explică prin ucr. **здyжżja**.

Ca mai toate numele marilor rîuri, și acela al Jijiei a generat apelative și nume proprii. S-a creat astfel apelativul *jijie*, circulînd în expresia *curge jijie* = „abundent" (DA). N. A. Constantinescu înregistrează și numele de persoană *Jijie*, frecvent în fostul ținut al Vasluiului, pe care îl pune în relație cu hidronimul fără a preciza direcția în care s-a operat transferul [206]. Trecerea de la o categorie lexicală la alta este o manifestare a principiului economiei limbii, care impune asigurarea unei funcționalități multiple a unităților componente, opunîndu-se tendinței de izolare a acestora în sisteme închise. Spre deosebire de resemantizare [207], prin care se conferă în mod accidental o semnificație lexicală unor toponime semantic nemotivate, *apelativizarea toponimelor are un caracter socializat*, deoarece caracteristica sesizată, chiar dacă nu coincide cu cea avută în vedere inițial de către denominatori, este unanim recunoscută ca definitorie. Astfel, nu numai aspectul mlăștinos al cursului de apă individualizează Jijia, ci și faptul că, în anotimpurile ploioase, ea iese din matcă invadînd zone întinse. Această particularitate este bine cunoscută de întreaga populație riverană, ceea ce a permis socializarea hidronimului cu noua sa semnificație. De aici urmează că *apelativizarea are ca punct de plecare, de obicei, toponimia majoră, cunoscută de o populație numeroasă, capabilă să-i confere semnificației un caracter socializat, în timp ce resemantizarea afectează toponimia minoră, mai puțin cunoscută.* Constatarea se aplică în egală măsură antroponimiei: *cu cît un nume de loc este mai important din punct de vedere sociogeografic, cu atît mai mult el are șansa de a fi reluat ca antroponim*, pentru că antroponimele au și ele un caracter socializat. (Desigur, în ultimul secol antroponimele s-au individualizat, opțiunea fiind făcută și de către individ, nu numai de către colectivitate, cum se făcea în perioada veche — singura pe care o avem în vedere.) Aceste considerații teoretice pot servi ca premisă cercetărilor etimologice. *Întrucît toponimele majore sînt, de regulă, desemantizate, putem presupune că, ori de cîte ori ele sînt dublate de apelative sau de antroponime, sensul relației genetice este* toponim→apelativ (antroponim), *și nu invers.*

---

[200] DIR, A, XVI—I, p. 554—555, 583—584 (a. 1584), XVI—II, p. 159 — 160 (a. 1562), 193 (a. 1569), XVI—III, p. 81 (a. 1577), 218 (a. 1583).

[201] Prima atestare este din anul 1520, cf. DIR, A, XVI—I, p. 162, urmînd apoi sporadic pînă la începutul secolului al XVII-lea, cînd devine frecventă.

[202] DIR, A, XVII—V, p. 173 (a. 1622).

[203] DRH, A, XXII, p. 205 (a. 1634).

[204] DRH, A, I, p. 174 (a. 1843) — populară și astăzi.

[205] Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IX, Iași, 1914, p. 147 (a. 1656).

[206] N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, p. 441. Antroponimul este cunoscut și în prezent, după cum ne comunică prof. V. Arvinte.

[207] Pentru care vezi Dragoș Moldovanu, *Un fenomen ignorat în anchetele dialectale: resemantizarea toponimelor*, în ALIL, XXX, A, 1985, p. 23—32.

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)

HYDRONYMES ROUMAINS D'ORIGINE SLAVE

RÉSUMÉ

L'auteur propose de nouvelles étymologies pour trois hydronymes majeurs roumains : *Bîrlad* (247 km), *Ialomița* (414 km) et *Jijia* (282,6 km). Le nom de *Bîrlad*, qui est probablement antérieur au XIe siècle, est expliqué à partir d'un sl. com. du Sud ou d'un sl. com. de l'Est **bîrljadĭ/* bérljadĭ* „lieu marécageux". Il a désigné au début la zone géographique arrosée par le cours inférieur de la rivière, faisant partie d'un champ toponymique qui comprenait aussi le nom d'un petit affluent (*Bîrlovița*<**Bîrlovica/*Bérlovica*) et (supposé par celui-ci) le nom de la rivière (**Bîrlova*<**Bîrlova/*Bérlova*). La population roumaine a substitué ultérieurement le hydronyme par le choronyme ; à partir de celui-ci, l'on a formé des anthroponymes qui, circulant au début dans des zones du voisinage de la rivière, se sont ensuite répandus sur des territoires plus éloignés, où ils ont constitué la base de lieux-dits (*Podul lui Bîrlad* „le Pont du Bîrlad", *Drumul Bîrladului* „le Chemin du Bîrlad", *Berljadka*). La relation entre le choronyme *Bîrlad* et *Berladĭ* de la chronique russe appelée Ipatievskaja n'est pas certaine ; ce qui est certain c'est que le nom de la population des *Berladniki*, du XIIe siècle, n'a aucun rapport avec le *Bîrlad*, étant une formation indépendante, à partir — l'on suppose — du verbe anc. turc. (attesté également dans la langue des Coumans) *birlä-* „se réunir, se grouper" (qui reçoit au parfait le morphème *-d-*, par ex. *birlädi* „il s'est réuni"), auquel on a ajouté le suffixe *-nik*. Le nom, aussi bien que la structure ethnique et l'orientation comportementale des *Berladniki* semblent avoir été comparable à ceux des *Brodniki* de plus tard. Pour le nom de ceux-ci l'on a déjà proposé une explication, parfaitement plausible, en tant que formation déverbale à partir de l'ancien russe *broditĭ* „pérégriner ; errer".

L'étymologie donnée par B. P. Hasdeu pour la *Ialomița*, généralement acceptée aujourd'hui, à savoir du sl. **jalovnica* „stérile, non fertile", n'est pas satisfaisante sous l'aspect de la motivation géographique. Non seulement la rivière n'est pas „stérile", mais encore, sa saulaie, la plus large de la Plaine Roumaine (4—5 km), représente une véritable oasis pour la population, en contraste évident avec l'aridité du Bărăgan (c'est pourquoi Ialomița a été appelé par les géographes „le Nil du Bărăgan"). L'auteur s'arrête sur l'ancien nom de la Ialomița, *Ilivakia*, mentionné par les chroniqueurs byzantins à propos des expéditions de 592 et 597 n.e. ; il y voit une déformation, par métathèse, d'un **Ilavikia*. Celui-ci indique un dérivé slave de *ilă* „glaise" et suggère une forme primaire sl. com. **Ilavĭnika*. L'accomodation par -ικα du suffixe flexionnel slave *-a* est habituellement rencontrée dans la toponymie slave de la Grèce et la réduction du groupe consonantique médian (*-vĭn-*>*-v-*) n'a pas, elle non plus, un caractère singulier. La transposition par α du *o* slave (**Ilov-*) reflète une particularité du slave commun, dans lequel la voyelle *o* avait un timbre ouvert, rapproché du *a* grec. Une autre caractéristique slave commune est l'absence de la troisième palatalisation, progressive, des vélaires (*-ika* pour *-ica*), retrouvée, elle-aussi, dans les toponymes slaves de la Grèce. Sous cet aspect, l'attestation du hydronyme **Ilovinika* (devenu **Ilovĭnica* vers le IXe siècle et **Ilovnica* après le Xe) dans la forme *Ilivakia* est très importante, prouvant que jusqu'à l'an 600 le processus de la dernière palatalisation n'était pas encore commencé. La deuxième attestation, latino-hongroise, *Ilonche*, de 1358, suppose, elle-aussi, une forme roum. **Ilovnița*. Les premières attestations slavo-roumaines, de la fin du XIVe siècle, présentent la forme *Ialovnița*, que l'auteur explique par contamination avec le thème *jalov-*. Le reflet tardif de cette contamination est la „variante" *ialomiță* pour *ialoviță* „vache nonféconde"

Le nom de la troisième rivière, *Jijia*, affluent du Pruth, est expliqué comme un dérivé avec le suffixe hydronymique *-eja* (<*-ĕja*), **zdviżeja*, possible dans le slave com. de l'Est, dont le thème est l'ucr. *zdviž* (*zdvyž*) „marécage". Ainsi s'explique l'ancienne forme *Jijeia* (*Jejeia*, *Jejiia*, etc.).

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu, nr. 2

BDD-A1388 © 1986-1987 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:57:07 UTC)